

*Гацька Патрик,
аспірант факультету права та адміністрації
Варшавського університету*

*Supervisor:
Karol Karski,
dr h. c. mult., professor,
head of the Department of International Law,
Faculty of Law and Administration,
Univeristy of Warsaw, Poland*

УДК 343.2

W POSZUKIWANIU SPRAWIEDLIWOŚCI DLA OFIAR ZBRODNI MIĘDZYNARODOWYCH: UKRAINA A MIĘDZYNARODOWY TRYBUNAŁ KARNY

Ця стаття присвячена аналізу статусу осіб, потерпілих від міжнародних злочинів у міжнародному кримінальному праві з особливою увагою до тих осіб, які постраждали в різних регіонах України (Київ, Крим, Східна Україна) з 21 листопада 2013 року. Іншими словами, автор проводить стислий аналіз того, хто може претендувати на статус осіб, потерпілих від міжнародних злочинів, а також про те, який набір прав такі особи мають при розгляді в Міжнародному кримінальному суді (МКС). Ці загальні положення, в свою чергу, згодом розглянуті у більш широкій перспективі, так званої, справи України.

У статті стверджується, що протягом тривалого часу жертви міжнародних злочинів були забутими суб'єктами міжнародних кримінальних справ. Їх положення поступово змінилося з розвитком міжнародного кримінального права після Нюрнберзького процесу 1998 року, коли було прийнято Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС). Сьогодні процесуальні права осіб, потерпілих від міжнародних злочинів розширюються, оскільки, насправді, визначення потерпілих, передбачене різними міжнародно-правовими документами (тобто визначенням жертв злочину, що входить до пункту 85 Правил процедури та доказів МКС). З цього випливає, що і фізичні та юридичні особи можуть розглядатися як жертви злочину під час розгляду справи в Міжнародному кримінальному суді. Крім того, визначення поняття міжнародного злочину теж викликає певні суперечності, які не можуть бути вирішені лише посиланням на юридичні визначення чи положення. Тому стверджується, що міжнародні злочини слід диференціювати від звичайних правопорушень через їхнє різне нормативне джерело та конкретний контекст вчинення цих злочинів. Крім того, автор також критикує нелегальні (моральні) обґрунтування, що лежать в основі диференціації міжнарод-

них та звичайних злочинів. У частині IV, у свою чергу, розглядається сучасний стан «української ситуації» у Міжнародному кримінальному суді.

Автор у своїх висновках наводить каталогізацію переліку процесуальних прав, якими особи, потерпілі від міжнародних злочинів, були наділені разом із прийняттям Римського статуту Міжнародного кримінального суду, і якими ще правами потенційно можуть бути наділені такі особи у період «української кризи».

Ключові слова: жертви, міжнародні злочини, Міжнародний кримінальний суд, Україна, правосуддя.

Przez wiele lat ofiara przestępstwa pozostawała zapomnianą postacią prawa i procesu karnego. Wraz z publicyzacją (upaństwowieniem) procesu karnego, zmaląła bowiem jej pierwotnie istotna rola w zakresie odpłaty za doznaną krzywdę. Jednakże od zakończenia II wojny światowej zaobserwować można przeciwny trend związany między innymi ze stopniową normatywizacją praw człowieka, a także z rozwojem nowych dziedzin nauki (m.in. wiktymologia), na skutek czego ofiara zaczęła odzyskiwać utraconą przed wielu laty pozycję pokrzywdzonego podmiotu, którego interes prawny i faktyczny powinien być uwzględniany przy określaniu celów karnoprawnej reakcji na przestępstwo. Od kilku dekad refleksja nad pozycją ofiary przestępstwa wykracza ponadto poza granice państwowe, stając się przedmiotem debaty i legislacji na forum międzynarodowym.

Niniejszy artykuł ma przede wszystkim na celu zdefiniowanie ofiary zbrodni międzynarodowych, a także określenie przysługujących ofierze uprawnień w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym w Hadze (MTK). Przeprowadzenie zarysowanej powyżej analizy ma z kolei służyć wyjaśnieniu, jaka pozycja procesowa będzie się potencjalnie należała ofiarom popełnionych na terytorium Ukrainy zbrodni międzynarodowych w przypadku rozpoznania sprawy w postępowaniu właściwym, tj. sądowym, przez MTK.

Ani w prawie międzynarodowym, ani w prawie wewnętrznym poszczególnych państw na świecie niesposób zidentyfikować jednoznacznej wizji pojęcia ofiary przestępstwa. Oprócz odmienności w zakresie przyznawanych praw procesowych, różnorodne są bowiem także metody definiowania tego pojęcia. Przykładowo, o ile w polskim Kodeksie postępowania karnego dla zdefiniowania pokrzywdzonego przestępstwem ustawodawca odwołuje się do koncepcji dobra prawnego (*Rechtsgut*)¹, o tyle w systemie angielskim tę samą funkcję spełnia koncepcja szkody (krzywdy), do której wyrządzenia dochodzi wskutek spełnienia przestępstwa (*harm*)².

Kontrowersyjny i sporny pozostaje ponadto zakres podmiotowy definicji ofiary (pokrzywdzonego). W niektórych systemach prawnych pojęciem ofiary przestępstwa obejmuje się bowiem tylko i wyłącznie osoby fizyczne, podczas gdy w innych przyjmuje się, że możliwe jest także przyznanie statusu ofiary (pokrzywdzonego) podmiotom takim jak osoby prawne³.

Rozbieżności można również zidentyfikować przy analizie dodatkowych cech, których spełnienie jest wymagane dla uzyskania statusu pokrzywdzonego przestępstwem. Dotyczy to przede wszystkim cechy bezpośredniości albo pośredniości pokrzywdzenia. Czy za ofiary przestępstwa powinno się bowiem uznawać wyłącznie osoby bezpośrednio pokrzywdzone przestępstwem, czy też dopuszczalne powinno

¹ Kodeks postępowania karnego: Ustawa RP z dnia 6 czerwca 1997 r. (1997) <<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970880553>> data leczenia 01.03.2018.

² Victim Charter, A Charter for victims of crime (2015) <<https://www.justice-ni.gov.uk/sites/default/files/publications/doj/victim-charter.pdf>> data leczenia 01.03.2018.

³ E Hoegen, Victims of crime in 22 European criminal justice systems, The Implementation of Recommendation (85) 11 of the Council of Europe on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure (Nijmegen 2003) 1208.

być objęciem zakresem definicji ofiary także tych podmiotów, które tylko pośrednio ucierpiały na skutek przestępstwa popełnionego na innej osobie. Pytanie to znajduje zastosowanie zwłaszcza do członków najbliższej rodziny, którzy – przykładowo – cierpią ze względu na zabójstwo bliskiej im osoby. Również z tej perspektywy niemożliwe jest jednak sformułowanie jednoznacznej konkluzji w oparciu o definicje obowiązujące w prawie wewnętrznym poszczególnych państw. Są bowiem takie systemy prawne, w których tylko bezpośrednio pokrzywdzony może uczestniczyć w procesie karnym¹. Na przykład system angielski. W innych natomiast za ofiary uznaje się także tych pokrzywdzonych pośrednio². Nie ulega wątpliwości, iż to drugie rozwiązanie w znacznym stopniu rozszerza zakres ochrony ofiar przestępstw, a także krąg potencjalnych podmiotów-uczestników postępowania karnego.

Sytuacja dodatkowo komplikuje się, gdy zamiast ofiary przestępstwa konwencjonalnego, przedmiotem analizy uczyni się koncepcję ofiary zbrodni międzynarodowych. Oprócz zagadnień o *stricte* karnoprawnej proveniencji, konieczne staje się bowiem wówczas uwzględnienie metody legislacyjnej typowej dla prawa międzynarodowego, co jest efektem hybrydowej natury międzynarodowego prawa karnego jako gałęzi łączącej prawo karne i prawo międzynarodowe w jedną, przynajmniej teoretycznie niesprzeczną całość. Obok komplikacji normatywnych, należy również pamiętać o kontrowersjach natury faktycznej, powstających w związku z identyfikacją ofiar w konfliktach o często rozległym zakresie terytorialnym i podmiotowym, a zarazem złożonych pod względem społecznym (np. problem odpowiedzialności tzw. dzieci-żołnierzy)³. Kreowany przez prawo obraz tych stanów faktycznych często nie odpowiada

zresztą rzeczywistości, prowadząc do jej spłaszczenia poprzez nakładanie dychotomicznych modeli na skomplikowany «świat doświadczenia potocznego» (sprawca – ofiara; os. fizyczna – os. prawna itd.), tworząc typy idealne (np. bezbronna, niewinna ofiara), a zarazem pomijając albo zwyczajnie nieuwzględniając tak powszechnego w świecie rzeczywistym elementu stopniowania (np. problematyka winy ofiary). Trafnie podkreśla się przy tym, że «każdy z orzeczników dzieli zbiór mieszkańców świata prawnego na dwa rozłączne podzbiory: podmioty należące do zakresu tego orzecznika i podmioty nie należące do niego»⁴. W procesie karnym ma to niewątpliwie fundamentalne znaczenie. Wszak to czynność zakwalifikowania do jednego albo drugiego zbioru (tj. albo do zbioru sprawców, albo do zbioru ofiar) niesie za sobą nie tylko określone konsekwencje prawne, lecz wywiera również skutki społeczne (np. wyobcowanie) i psychologiczne (np. trauma).

W postępowaniu przed międzynarodowymi trybunałami karnymi ofiara po raz pierwszy zdefiniowana została w Regulach Procesowych i Dowodowych Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii oraz Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Rwandy jako «osoba, przeciwko której została rzekomo popełniona zbrodnia objęta jurysdykcją Trybunału»⁵. Odnosząc się do poczynionych powyżej uwag ogólnych, możliwe jest wyróżnienie dwóch zasadniczych cech podmiotowych tej definicji, tj. ograniczenie jej zakresu tylko do osób fizycznych, a do tego tylko do tych bezpośrednio pokrzywdzonych przestępstwem. Szersza zakresowo jest natomiast definicja ofiary zbrodni międzynarodowej przyjęta kilka lat później, tym razem na potrzeby postępowania przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym w Hadze. Zgodnie z regułą 85 (a) ofiarami są «osoby

¹ C Fernandez de Casadevante Romanis, *International Law of Victims* (Heidelberg-Dordrecht-London 2012) 279.

² A Nash, *Victims by Definition* (2008) 85 *Washington University Law Review* 1419–1461.

³ M Drumbl, *Victims who victimise* (2016) 4 (2) *London Review of International Law* 217–246.

⁴ T Gizbert-Studnicki, *Język prawny a obraz świata. Prawo w zmieniającym się społeczeństwie* (Kraków 1992) 566.

⁵ *Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia* (1994) 11.

fizyczne, które ucierpiały w wyniku popełnienia jakiegokolwiek zbrodni objętej jurysdykcją Trybunału». W punkcie b) reguły 85 dodaje się, że do ofiar «można również zaliczyć organizacje lub instytucje, które poniosły bezpośrednią szkodę na którymkolwiek majątku własnym lub instytucje, które poniosły bezpośrednią szkodę na którymkolwiek majątku przeznaczonym na cele związane z religią, edukacją, sztuką lub nauką, albo na cele charytatywne, jak również szkodę na zabytkach lub innych miejscach albo obiektach przeznaczonych na cele humanitarne». Analogicznie można wskazać na trzy kluczowe elementy tej definicji, tj. szeroki zakres podmiotowy, obejmujący zarówno os. fizyczne, jak i os. prawne; wyraźne odniesienie do koncepcji krzywdy (szkody) w obu częściach definicji; a także na brak uwzględnienia pokrzywdzonych pośrednio (przy os. prawnych) jako potencjalnych ofiar posiadających *locus standi* przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym.

Oprócz poznania samego pojęcia ofiary, dla właściwego zrozumienia jej statusu we współczesnym międzynarodowym prawie karnym, kluczowe wydaje się być ponadto opisanie istoty zbrodni międzynarodowej. To zbrodnia międzynarodowa jest przecież bezpośrednim źródłem wiktyfikacji. Pojęcie przestępstwa, podobnie jak omówione powyżej pojęcie ofiary, nie podlega jednakże łatwej kategoryzacji ze względu na normatywne rozbieżności w poszczególnych państwach na świecie¹. Można zatem zadać pytanie, czy wyróżnienie kategorii zbrodni międzynarodowych jest racjonalnie uzasadnione? Jeżeli tak, to jakie względy przemawiają za tym stwierdzeniem? Czym zbrodnie międzynarodowe różnią się od przestępstw pospolitych?

W odróżnieniu od pojęcia ofiary, ani Statut MTK, ani jakiegokolwiek inny międzynarodowy dokument o wiążącym (prawotwórczym) charakterze nie oferuje definicji pojęcia zbrodni międzynarodowych. Statut MTK w artykule 5 określa wyłącznie zakres

jurysdykcji Trybunału, o czym świadczy następujące sformułowanie: «[j]urysdykcja Trybunału jest ograniczona do najpoważniejszych zbrodni wagi międzynarodowej. Jurysdykcja Trybunału na podstawie niniejszego Statutu obejmuje następujące zbrodnie: (a) zbrodnię ludobójstwa; (b) zbrodnie przeciwko ludzkości; (c) zbrodnie wojenne; (d) zbrodnię agresji». Definicja ta nie przesądza jednak, że wymienione kategorie zbrodni wyczerpują zakresowo pojęcie zbrodni międzynarodowej. Również w literaturze przedmiotu trudno doszukać się jednoznacznej opinii na ten temat. Dlatego też w pracy tej przyjmuję, że za zbrodnię międzynarodową można uznać również inne typy przestępstw, aniżeli te objęte jurysdykcją MTK (np. terroryzm).

Podstawowymi argumentami przemawiającymi za tezą o potrzebie wyodrębnienia kategorii zbrodni międzynarodowych z szerszej kategorii pojęcia przestępstwa są w mojej opinii tzw. argument ze źródła oraz argument konstrukcyjny. Argument ze źródła opiera się na twierdzeniu, iż konstytutywnym elementem zbrodni międzynarodowej jest jej osadzenie na źródłach prawa międzynarodowego. Analizując ten problem z innej perspektywy, wypada stwierdzić, że o zbrodni międzynarodowej nie można wobec tego mówić w odniesieniu do kryminalizacji przeprowadzanej na podstawie prawa wewnętrznego. Przeciwnie, to właśnie normy prawa międzynarodowego wprowadzają w tym przypadku zakaz realizacji określonych czynów przestępnych, implementując tym samym wolę społeczności międzynarodowej.

Z kolei argument konstrukcyjny stanowi w pewnym sensie pochodną argumentu ze źródła. Nie wnikając głębiej w szczegółową problematykę struktury normatywnej zbrodni międzynarodowej, należy w tym miejscu wyłącznie wskazać na jedną, acz fundamentalną cechę charakterystyczną tej zbrodni, tj. na tzw. element kontekstowy. To właśnie specyficzny kontekst dokonania określonego czynu zabronionego, który

¹ G Fletcher, *The Grammar of Criminal Law. American, Comparative and International* (Oxford-New York 2007) 43–58.

przykładowo przy zbrodniach wojennych przybiera postać «konfliktu zbrojnego», prowadzi do rozróżnienia zbrodni międzynarodowej od przestępstwa pospolitego. O ile bowiem zniszczenie zabytku w trakcie pokoju będzie stanowiło przestępstwo zwykłe podlegające kryminalizacji na podstawie prawa krajowego, o tyle popełnienie tego samego czynu w trakcie konfliktu zbrojnego może już zostać zakwalifikowane jako zbrodnia wojenna. Inne formy takiego ujęcia kontekstowego znajdują również zastosowanie do pozostałych typów zbrodni międzynarodowych objętych jurysdykcją MTK¹. Za irrelevantne przy konstruowaniu istoty zbrodni międzynarodowej uznają natomiast te argumenty, które czerpią uzasadnienie tetyczne z niedookreślonej sfery moralności (np. argument, że zbrodnie międzynarodowe charakteryzują się wysokim stopniem niebezpieczeństwa dla losów świata i ludzkości)².

Ukraina, jak dotychczas, nie ratyfikowała przyjętego w 1998 r. w Rzymie Statutu Międzynarodowego Karnego. Z tego względu dnia 17 kwietnia 2014 r. Rząd Ukrainy, korzystając ze stosownej klauzuli jurysdykcyjnej umieszczonej w art. 12(3) Statutu, złożył deklarację o uznaniu jurysdykcji Trybunału w odniesieniu do zbrodni popełnionych na ukraińskim terytorium od 21 listopada 2013 r. do 22 lutego 2014 roku³. W rok później, 8 września 2015 r., strona ukraińska wniosła kolejną deklarację, tym razem prolongując jurysdykcję czasową Trybunału bez określenia daty końcowej od lutego 2014 roku. W praktyce oznacza to zatem, że MTK może badać i podejmować wiążące prawnie czynności w odniesieniu do wszystkich popełnionych na terytorium Ukrainy czynów zabronionych, a zarazem potencjalnych zbrodni międzynarodowych, od 21 listopada 2013 roku.

Postępowanie przed międzynarodowymi trybunałami karnymi składa się z trzech zasadniczych faz, tj. postępowania przygo-

towawczego (przedsądowego), rozpoznawczego oraz odwoławczego. Do wszczęcia postępowania przygotowawczego konieczne jest podjęcie przez Prokuratora decyzji, czy uzyskane informacje stanowią uzasadnioną podstawę do prowadzenia postępowania w sprawie, a następnie postawienia zarzutu popełnienia zbrodni konkretnej osobie lub osobom fizycznym (art. 25 Statutu MTK – SMTK). Prokurator podejmuje w tym zakresie decyzję w ramach tzw. wstępnej kontroli (*preliminary examination*), która sprowadza się do analizy spełnienia kryteriów określonych w art. 53 ust. 1 pkt a-c SMTK. Do kryteriów tych zalicza się: istnienie rozsądnych podstaw do przyjęcia, że została popełniona lub jest popełniana zbrodnia podlegająca jurysdykcji Trybunału; spełnienie przesłanek dopuszczalności określonych w art. 17 Statutu; rozważenie, czy istnieją istotne powody do uznania, że pomimo uwzględnienia wagi zbrodni i interesów pokrzywdzonych, postępowanie przygotowawcze nie służyłoby interesowi wymiaru sprawiedliwości.

Od 25 kwietnia 2014 roku sprawa Ukrainy przed MTK wciąż znajduje się w fazie wstępnej kontroli (obecnie tzw. *subject matter jurisdiction*). Prowadzona przez Urząd Prokuratora analiza odnosi się zarówno do wydarzeń na Euromajdanie, jak i tych na wschodzie Ukrainy, a także na Krymie, które miały miejsce od końca 2013 roku. Co istotne, w odniesieniu do tego ostatniego terytorium, w 2016 roku. Urząd Prokuratora MTK dokonał publicznej oceny, iż sytuacja na Krymie i w Sewastopolu pozwala na wstępne stwierdzenie istnienia międzynarodowego konfliktu zbrojnego pomiędzy Ukrainą a Federacją Rosyjską, a także stanu okupacji tego terytorium przez Federację Rosyjską. Z kolei w odniesieniu do wydarzeń na wschodzie Ukrainy, Urząd Prokuratora zaobserwował, iż poziom nasilenia toczących się działań zbrojnych osiągnął już poziom, który uzasadnia zastoso-

¹ I Marchuk, *The Fundamental Concept of Crime in International Criminal Law. A Comparative Analysis* (Heidelberg New York Dordrecht London 2014) 92–111.

² M Płachta, *Międzynarodowy Trybunał Karny. Tom I.* (Zakamycze 2004) 1752.

³ ICC: Report on Preliminary Examination Activities (2017) 74.

wanie norm prawa konfliktów zbrojnych do oceny legalności podejmowanych działań przez jedną i drugą stronę konfliktu. Co więcej, stopień zorganizowania pozapaństwowych uzbrojonych grup, a także zaangażowanie militarne Federacji Rosyjskiej może prowadzić do stwierdzenia paralelnego występowania międzynarodowego i niem międzynarodowego konfliktu zbrojnego na wschodzie Ukrainy.

O ile we wstępnej fazie prowadzonej kontroli Urząd Prokuratora rozważał przede wszystkim prawdopodobieństwo popełnienia zbrodni przeciwko ludzkości, o tyle wspomniane powyżej ustalenia odnoszące się do międzynarodowego lub niem międzynarodowego konfliktu zbrojnego umożliwiają i uzasadniają uzupełnienie zakresu przedmiotowego wstępnej kontroli o dowody świadczące o możliwości popełnienia również zbrodni wojennych. Dlatego też obecnie to zbrodnie przeciwko ludzkości oraz zbrodnie wojenne stanowią podstawową matrycę oceny wiarygodności wpływających do Trybunału informacji (art. 15 SMTK) co do zasadności wszczęcia postępowania przygotowawczego. Innymi słowy, to odpowiedź na pytanie, czy zgromadzone materiały świadczą o wypełnieniu znamion poszczególnych typów zbrodni międzynarodowych, stanowi obecnie przedmiot analizy prowadzonej przez Prokuratora w ramach tzw. wstępnej kontroli. Pozytywna odpowiedź na to pytanie pozwoli następnie na przejście do kolejnej fazy, tj. do oceny spełnienia zasady komplementarności oraz kryterium wagi zbrodni (faza III, tzw. *admissibility*).

Zróznicowane usytuowanie ofiary w krajowym postępowaniu karnym jest efektem odmiennego postrzegania istoty i celu tego postępowania w różnych państwach na świecie. Wydaje się, że z perspektywy teoretycznej możliwe jest wyróżnienie dwóch skrajnych modeli, tj. takiego, w którym to ofiara i sprawca prowadzą spór przed niezawisłym sądem (postępowanie karne jako prywatny spór) bez udziału prokuratora; oraz takiego, który zakłada całkowite pomi-

nięcie ofiary w postępowaniu karnym skupionym wokół prokuratora i oskarżonego o popełnienie przestępstwa. Współcześnie znalezienie systemu prawnego, który przyjmowałby jeden z tych dwóch modeli w tak czystej i abstrakcyjnej postaci, jak zostało to zaprezentowane powyżej, wydaje się być zadaniem wręcz niemożliwym do wykonania. Zamiast tego zidentyfikować można za to niezliczoną liczbę modeli pośrednich, które – co oczywiste – nie podlegają łatwej kategoryzacji.

Model postępowania karnego przed MTK jest niewątpliwie jednym z takich modeli pośrednich. Obok oskarżyciela oraz oskarżonego Statut wprowadza się bowiem do procesu również trzeciego uczestnika, tj. pokrzywdzonego przestępstwem. Warto podkreślić, że w chwili przyjęcia Statutu rozwiązanie to stanowiło legislacyjne *novum*, jako że powstałe wcześniej trybunały międzynarodowe funkcjonowały na podstawie *stricte* kontrykcyjnych procedur, w których ofiara była traktowana co najwyżej jako osobowe źródło dowodowe.

Uznanie samodzielnej pozycji ofiar zbrodni międzynarodowych w postępowaniu przed MTK jest świadectwem normatywnej komplementarności zachodzącej pomiędzy systemem międzynarodowego prawa karnego oraz międzynarodowego prawa praw człowieka¹. Ofiary są zatem posiadaczami praw (*rights holders*), którzy muszą być respektowani i chronieni na każdym etapie międzynarodowego procesu karnego. Na podstawie przepisów Statutu można przy tym wnioskować, iż ofiara może brać udział w szeroko rozumianym postępowaniu przed MTK w co najmniej jednej z czterech ról, tj. jako informator, uczestnik, świadek lub poszkodowany. Realizacja tych ról jest możliwa dzięki przyznaniu im następujących praw procesowych:

1. Prawo do składania oświadczeń przy wszczęciu postępowania przygotowawczego *proprio motu* (art. 15(3) SMTK),

2. Prawo do przedłożenia swoich uwag w przypadku sprzeciwu wobec jurysdykcji Trybunału (art. 19(3) SMTK),

¹ A Cançado Trindade, *The Access of Individuals to International Justice* (Oxford-New York 2011) 201–204.

3. Prawo do przedstawiania Trybunałowi własnej opinii i ochrony własnych interesów w trakcie postępowania właściwego (art. 68(3) SMTK, 107, 109, 125, 128, 136, 139 oraz 191 Reguł Procesowych i Dowodowych – RPE),

4. Prawo do czynnego udziału w postępowaniu, w tym wygłoszenia oświadczenia na początku oraz na końcu postępowania (r. 89 RPE),

5. Prawo do posiadania przedstawiciela prawnego (r. 90 RPE),

6. Prawo do zadawania pytań świadkom, ekspertom i oskarżonemu przez pełnomocnika ofiar (r. 91(3) RPE),

7. Prawo do zeznawania w charakterze świadka (art. 69 SMTK),

8. Prawo do żądania naprawienia wyrządzonej szkody (restytucja, odszkodowanie, zadośćuczynienie) (art. 75 SMTK),

9. Prawo do ochrony prywatności i innych praw w toku procesu (art. 68(1) SMTK).

Choć ofiara posiada zatem prawo do uczestniczenia w postępowaniu przed MTK, nie oznacza to jednakże, że jej pozycja procesowa została zrównana z tą przysługującą chociażby prokuratorowi. Pokrzywdzony nie może bowiem żądać otrzymania dostępu do materiałów sprawy. Nie posiada także inicjatywy dowodowej¹. Ponadto, jako że ofiara nie może samodzielnie wnieść apelacji, zakres jej uprawnień jest w dużym stopniu determinowany decyzjami podejmowanymi przez Urząd Prokuratora, a także Izby MTK, które określają zasady udziału pokrzywdzonych w konkretnych postępowaniach w wydawanych każdorazowo decyzjach

(r. 89(1) RPE; tzw. *Victim Participation Decisions*).

Ofiary zbrodni międzynarodowych popełnionych na terytorium Ukrainy w każdym z trzech wskazanych w artykule miejsc mogą potencjalnie, w przypadku wszczęcia i prowadzenia postępowania przygotowawczego, a następnie w ramach postępowania rozpoznawczego przed MTK, dochodzić sprawiedliwości, której statyczną egzemplifikację stanowią prawa procesowe przyznane ofiarom na mocy Statutu MTK oraz Reguł Procesowych i Dowodowych. Na obecnym etapie postępowania ofiary tych zbrodni mogą pełnić wyłącznie jedną ze wskazanych wcześniej ról, a więc rolę informatora dostarczającego Trybunałowi informacji na temat tego, co wydarzyło się w każdym z miejsc objętych kontrolą MTK. Można zatem wnioskować, iż ofiary zbrodni popełnionych np. przez bojowe grupy na wschodzie Ukrainy, czy też osoby pokrzywdzone działaniami podejmowanymi przez okupujące Półwysep Krymski siły rosyjskie posiadają określone uprawnienia procesowe i odszkodowawcze nie tylko w prawie krajowym, lecz również w sferze prawnomiędzynarodowej, z których to uprawnień powinny – gdy zajdzie taka możliwość – aktywnie korzystać, jak czyniły to zresztą dotychczas ofiary zbrodni międzynarodowych popełnionych również w innych rejonach świata.

* Praca naukowa finansowana ze środków budżetowych na naukę w latach 2016–2020, jako projekt badawczy w ramach programu «Diamentowy Grant» (DI2015 017245).

REFERENCE LIST

LIST OF LEGAL DOCUMENTS

1. Kodeks postępowania karnego: Ustawa RP z dnia 6 czerwca 1997 r. (1997) <<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970880553>> data leczenia 01.03.2018 (in Poland).
2. Victim Charter, A Charter for victims of crime (2015) <<https://www.justice-ni.gov.uk/sites/default/files/publications/doj/victim-charter.pdf>> accessed 01.03.2018 (in English).
3. Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (1994) 11 (in English).

¹ Królikowski M. Podstawy prawa karnego międzynarodowego (Warszawa 2008) 394.

BIBLIOGRAPHY

BOOKS

4. Hoegen E, 'Victims of crime in 22 European criminal justice systems, The Implementation of Recommendation' (85) 11 of the Council of Europe on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure (Nijmegen 2003) 1208 (in English).
5. Fernandez de Casadevante Romanis C, International Law of Victims (Heidelberg-New York-Dordrecht-London Heidelberg-Dordrecht-London 2012) 279 (in English).
6. Nash A, 'Victims by Definition' (2008) 85 Washington University Law Review 1419–1461 (in English).
7. Drumbl M A, 'Victims who victimise' (2016) 4(2) London Review of International Law 217–246 (in English).
8. Gizbert-Studnicki T, *Język prawny a obraz świata Prawo w zmieniającym się społeczeństwie. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Boruckiej-Arctowej* (Kraków 1992) 566 (in Polish).
9. Fletcher G, The Grammar of Criminal Law. American, Comparative and International (Oxford-New York 2007) 43–58 (in English).
10. Marchuk I, The Fundamental Concept of Crime in International Criminal Law. A Comparative Analysis (Heidelberg New York Dordrecht London 2014) 92–111 (in English).
11. Płachta M. Międzynarodowy Trybunał Karny. Tom I. (Zakamycze 2004) 1752 (in Polish).
12. ICC: Report on Preliminary Examination Activities (2017) 74 (in English).
13. Cançado Trindade A A, The Access of Individuals to International Justice (Oxford-New York 2011) 201–204 (in English).
14. Królikowski M, Podstawy prawa karnego międzynarodowego (Warszawa 2008) 394 (in Polish).

Gacka P. In search of justice for victims of international crimes: Ukraine and the International Criminal Court

This article is devoted to an analysis of the status of victims of international crimes in international criminal law with particular reference to those victims who have been harmed in different regions of Ukraine (Kyiv, Crimea, Eastern Ukraine) since 21 November 2013. In other words, the author conducts a concise analysis of who can qualify as a victim of international crimes as well as of what set of rights such a victim possesses in proceedings before the International Criminal Court (ICC). These general remarks, in turn, are subsequently situated in the wider perspective of the so-called Ukrainian case.

It is argued that for a long time victims of international crimes have been forgotten subjects of international criminal trials. The situation has only changed gradually with the development of international criminal law since the Nuremberg trials until 1998 when the Rome Statute of the International Criminal Court (ICC) was adopted. Nowadays, victims' procedural rights are expanding as, in fact, are definitions of victimhood provided for in various international legal documents (i.e. definition of victims of crime included in rule 85 of the Rules of Procedure and Evidence of the ICC). It follows that both natural persons and legal persons can qualify as victims of crime in proceedings before the International Criminal Court. Apart from that, also the concept of an international crime is subject to certain controversies which cannot be solved by a mere reference to legal definitions or texts. Therefore, it is argued that international crimes should be differentiated from ordinary offences due to their different normative source and the specific context of the commission of these crimes. Moreover, the author also criticizes non-legal (moral) justifications underlying the differentiation between international and ordinary crimes. In part IV, in turn, the current status of the 'Ukrainian situation' before the International Criminal Court is examined. The author concludes the substantive part with cataloguing the list of procedural rights that victims of international crimes have been equipped with together with the adoption of the ICC's Rome Statute and which, potentially, can be acquired by victims of international crimes that have been committed during the Ukrainian crisis.

Keywords: victims, international crimes, International Criminal Court, Ukraine, justice.

Стаття надійшла до редакції журналу 09.03.2018.